

HET REEDERSHUYS (1651—1977)

INLEIDING

In 1973 maakte de schrijver van dit verhaal kennis met het „Reedershuys”, officieel het pand Westhavenkade 45. Hij richtte er toen samen met de Historische Vereniging Vlaardingen en de Archeologische Werkgemeenschap „Helinium” de tentoonstelling „Vlaardinger Getijden” in. Het voor Vlaardingse begrippen grote patriciërshuis stond toen al enkele jaren leeg. Het droeg er de sporen van. Van binnen was het vuil en in verval. Een ziek en stervend huis, dat duidelijk gelukkiger tijden had gekend. Niet voor niets staat het op de Monumentenlijst. De enige verklaring voor de naam van het huis die toen kon worden gegeven, was dat er eind vorige eeuw een redersfamilie Van Harwegen den Breems in had gewoond, een nogal schemerige en mistige kennis. De literatuur vermeldde niet veel meer dan dat het huis in de achttiende eeuw was gebouwd, een stoephek had en een stenen onderbouw in Lodewijk-XV-stijl (1). Dat was bitter weinig.

Gelukkig wordt het huis echter sinds vorig jaar weer bewoond. Door de musicus Ton Stolk, zijn vrouw Eva en dochter Nadia Wanda. Het heeft zelfs een museale bestemming gekregen. De waardevolle collectie etnografische muziekinstrumenten van Ton Stolk zal er straks permanent openbaar worden tentoongesteld. Het huis is tot het leven teruggekeerd en dat schiep een goede gelegenheid om eens grondig te onderzoeken en op schrift te stellen wat het Reedershuys en zijn mensen gedurende zijn lange geschiedenis is wedervaren.

JORIS JANSZ. 'T VOOL - HESTER ROCHUSDOCHTER (CA 1651—1697)

En we beginnen daarbij vóór het begin, midden in de zogeheten gouden eeuw. Uit een moeizame reconstructie van eigendoms-overgangen is in ieder geval komen vast te staan dat op de plek waar nu ons Reedershuys staat, ook al in 1651 een huis met de nodige schuren stond (2). Misschien is dit gebouwencomplex al geheel of gedeeltelijk hetzelfde als dat op de prent naar een tekening van 1743 die hier op blz. 65 is afgedrukt. In dat oude huis van 1651 woonde Joris Jansz. 't Vool met zijn vrouw Hester Rochusdochter en kinderen. 't Vool kwam van Maassluis (3). Hij was koopman (4). Waarin weten we niet, maar zijn bedrijf zal vermoedelijk wel met de visserij te maken hebben gehad. Het kan zijn dat Joris 't Vool heeft samengewerkt met zijn Maassluisse collega seigneur Frans Denick, wie hij in 1659 en 1661 schuren of pakhuizen verkoopt die naast zijn eigen gebouwen lagen, naar de Dayer toe (5). Hester Rochus overleed in maart 1697 (6), hoogbejaard, zo'n tachtig jaar oud. Haar man was toen al jaren dood (7).

HUYBRECHT OUWENDIJK - AALTJE VILLERIUS (1698—1712)

Het huis van Hester Rochusdochter ging op 21 juni 1698 voor 1.500 carolusgulden over op de reder Huybrecht Ouwendijk. Ruim een maand eerder had deze al de schuur annex pakplaats en erf voor 1.000 carolusgulden gekocht dat naast zijn toekomstige huis lag naar de kant van de Vetteoordskade. Op 1 oktober 1703 tenslotte werd Ouwendijk bovendien nog eigenaar van het pakhuis aan de andere kant van de woning, voor 1.700 gulden. Wat de tweeënvijftigjarige man (8) bewoog tot die aankopen weten we niet. Het kan zijn louter en alleen om er zijn „zeilwinkel” te vestigen (9) die hij blijkens gegevens uit 1712 had gedreven. De schuur aan de kant van de Vetteoordskade heet dan bovendien „schuer of seylhuys” (10). Of Ouwendijk en zijn vrouw Aaltje Villerius in het huis gewoond hebben is niet zeker, maar wel waarschijnlijk. Zeker wijst een en ander erop dat de zaken goed gingen. Vergelijken we de prijs van het woonhuis met die van de twee bedrijfspanden, dan kunnen we vaststellen dat het een nog betrekkelijk eenvoudig huis gold ; de al genoemde tekening van 1743 bevestigt dit.

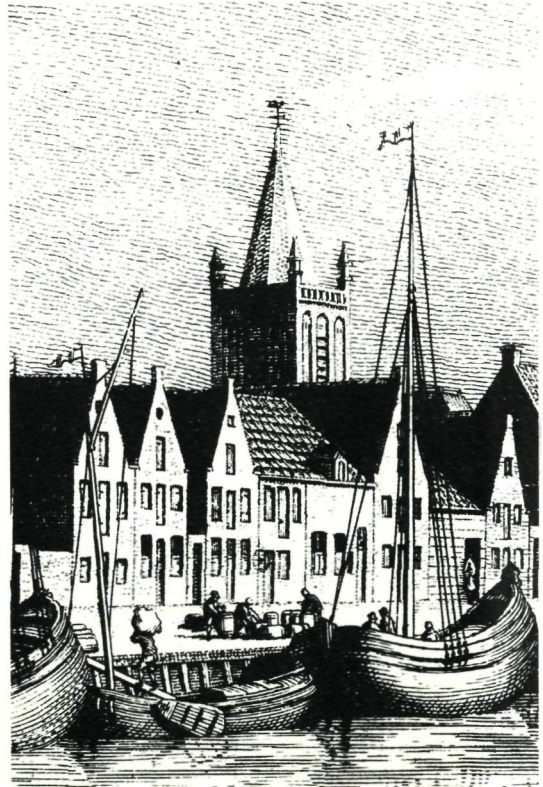
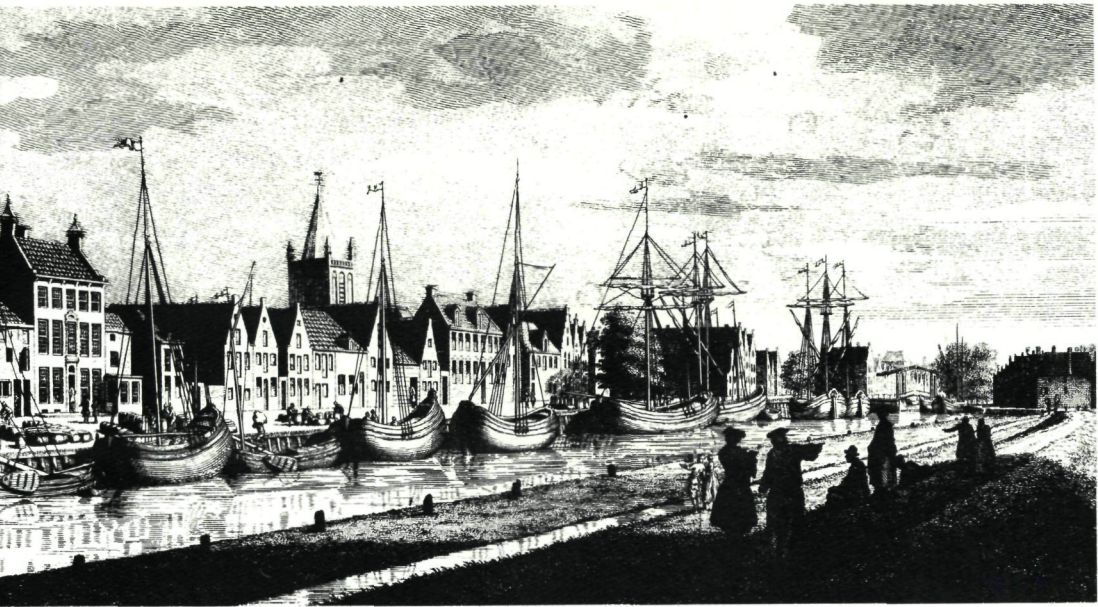
Huybrecht Ouwendijk stamde uit een aanzienlijke familie. Hij volgde in 1693 een familielid, zijn broer of zijn grootvader Pieter Claesz. Ouwendijk, op als lid van de stedelijke vroedschap (11). Hij was verschillende maal burgemeester (12), een functie vergelijkbaar met die van een wethouder thans, een ambt bovendien dat je niet zomaar op grond van bekwaamheid kreeg, maar vooral uit hoofde van maatschappelijk en economisch prestige en afkomst. Van beroep was Huybrecht reder en ook handelaar in zeildoek zoals we al zagen. In 1704 voeren onder zijn directie vijf schepen uit ter haringvaart (13).

Huybrecht Ouwendijk overleed in april 1705 (14). Zijn vrouw zette het bedrijf voort (15). Dat ging echter op een gegeven moment fout. De oorzaak van de achteruitgang kennen we niet. Misschien was Aaltje Villerius te oud geworden om de zaken nog langer te kunnen overzien. In die richting kan het feit wijzen dat zij op 3 mei 1712 haar schoonzoon Gerrit van Duyn aanstelde als haar zaakwaarnemer „om al haar affaires te verrichten” (16). Maar met die affaires was het mis. In 1711 zien we voor het laatst een haringschip onder Aaltjes directie zee kiezen (17). Op 15 juni 1712 blijkt de oude rederes bij haar collega Abraham van der Linden voor 2.279 gulden in het krijt te staan. Betalen kon ze niet. Ze had zelfs meer geld nodig, bijna 6.000 gulden, waarschijnlijk om andere schuldeisers rustig te krijgen. Van der Linden was bereid haar die te lenen, mits de weduwe Ouwendijk hem als een soort onderpand de volgende vermogensbestanddelen in eigendom overdroeg, zo goed als bijna zeker alles wat ze bezat :

acht huizen, waaronder dat aan de Westhavenkade ; de twee pakhuizen daarnaast ; een tuinhuis met beplanting en tuin eromheen aan de Achterweg, het privé-openluchtrecreatieverblijf uit de zomers van betere tijd ; daarnaast nog een paar effecten. Het geheel voor 8.076 gulden. Bedongen werd dat Aaltje alles zou terugkrijgen wanneer ze in staat was haar schuld aan Van der Linden in drie of vier jaar af te lossen. En ze zou 3,5 procent rente per jaar moeten betalen (18). Het komt ons voor dat Van der Linden haar fatsoenlijk, collegiaal en menslievend heeft behandeld, want het zakelijke rentepercentage bedroeg zeker zes procent per jaar. Maar dit alles mocht niet baten. In 1716 moest Aaltje Villerius nog steeds ruim 6.000 gulden aan Van der Linden terugbetalen. De laatste mocht nu het vroegere bezit van de Ouwendijcken verkopen. Wel zou de opbrengst boven het schuldbedrag voor Aaltje zijn. Dat werd geschat op 2.400 gulden. Zij moest dat recht echter weer afstaan aan de Hagenaar Abraham Strick, bij wie zij een schuld had van bijna 4.000 gulden (19). De tragedie wordt nog groter wanneer wij zien dat de weduwe Ouwendijck op 3 februari 1716 aan Strick haar gehele meubilair moest overgeven om 1.417 gulden 13 schellingen van haar schuld aan hem kwijt te raken. Zij mocht echter haar spulletjes blijven gebruiken (20). Het is aannemelijk dat Strick haar, de vroegere burgemeestersvrouw, uit mededogen het verdriet en de schande van een faillissement wilde besparen. In november 1721 stierf de oude Aaltje Villerius (21).

Overzien we nog eens het droeve relaas van de Ouwendijcken dan komt duidelijk uit hoezeer hun Vlaardingse rederij toch een betrekkelijk klein en kwetsbaar bedrijf was. Het is bekend dat de haringvisserij een lang niet altijd lonende onderneming was, een bedrijf even wisselvallig als dat van boeren. Niet voor niets investeerden Rotterdamse en Amsterdamse kooplieden in het verloop van de zeventiende eeuw liever in koopvaardijsschepen dan in haringbuizen en hoekers (22).

We zeiden dat Huybrecht Ouwendijck van aanzienlijke familie was. Maar dan wel naar Vlaardingse maatstaf. De Vlaardingse aristocratie uit de zeventiende en achttiende eeuw was op geen stukken na vergelijkbaar met de „rijkdom” uit andere „echte” Hollandse steden. Had een reder in Vlaardingingen niet erg veel succes in zaken, dan eindigde hij zijn leven met niets. Wat met hard werken was verdiend ging schoon op gedurende de harde ouderdom. Er was hier absoluut geen sprake van handelshuizen of commerciële familiedynastieën, maar veeleer van eenmansmiddenstandsbedrijfjes.

Het huis, waarachter de toren zichtbaar is, is de voorloper van het Reedershuys. 1743 (details uit een prent Pronk-Philips).

LAURENS POLDERMAN - HEYLTJE MANNEKE (1718—1774)

Meer geluk was de volgende bewoner van het Reedershuys beschoren. Het was Laurens Polderman. Zijn vader, de schepen (23) Ary Polderman, verwierf voor zijn zoon op 11 januari 1717 voor 1.150 gulden in eigendom het al genoemde pakhuis aan de kant van de Vetteoordsekade. Er schijnt met dat pakhuis ooit iets gebeurd te zijn, de overdrachtsakte spreekt van de „verbrande schuur”. Zoon Laurens was op dat moment tweeëntwintig jaar oud (24). De jongeman moest kennelijk ruimte hebben om zelf een bedrijf te beginnen, een bedrijf dat in ieder geval de rederij omvatte (25). Kort daarop, op 27 maart 1718, koopt Laurens zelf het huis waarover we schrijven, toen aangeduid als „het huis van Hester Rochus”. Het kostte hem 2.800 gulden. Het werd op dat moment kennelijk verantwoord geacht dat Laurens trouwde. Uiteraard, zo mogen we wel zeggen, met een redersdochter, Heyltje Jillesdochter Manneke (26). Het huwelijk werd gezegend met kinderen (27), maar ook het zakelijk leven ging goed, al kunnen we dit niet op de voet volgen. Een bewijs daarvan is echter dat de familie Polderman in staat bleek omstreeks 1760 het huidige Reedershuys te bouwen. De Poldermannen hadden niet alleen geld, maar zo blijkt uit hun huis, misschien smaak, of alleen maar zucht naar wat wij nu status noemen. Het houtsnijwerk in de hal en de wand- en plafondschilderingen in de grote voorkamer getuigen ervan. Deze mensen hoefden duidelijk niet meer op een schellinkje te kijken, maar kwamen aan een redelijk comfortabel privéleven toe. Helaas hebben we nergens archivalia over de bouw kunnen vinden (28).

Of de Poldermannen hun welstand zuiver aan hun bedrijf te danken hadden valt moeilijk te zeggen. Het is echter niet waarschijnlijk. Ook via goede erfenissen moet hun, die van goede familie waren, een en ander zijn aangewaaid. Maar hoe dit zij, hun leven lijkt in meer dan een opzicht geslaagd. Toen Laurens Polderman in oktober 1771 overleed (29) zette zijn vrouw het redersbedrijf voort tot haar eigen dood in maart 1774 (30). De leiding van de onderneming gaf zij in de verworven handen van haar kleinzoon Ary Polderman (31).

Terzake van de erfenis werd na Heyltjes dood een boedelinventaris opgemaakt. We zullen daaruit uitvoerig citeren, omdat die licht werpt op de vermogenspositie van een gegoede Vlaardinger. In grote lijnen bestond dit vermogen uit de volgende bestanddelen. Daar is eerst het gebouwencomplex aan de Westhavenkade, omschreven als huis-en-erf met daarachter een tuin en aan weerskanten een pakhuis; het geheel wordt geschat op 7.000 gulden. De ongeveer 2.000 gulden die de gebouwen meer waard zijn dan in 1720 zijn geen inflatiewinst, maar komen uit de nieuwbouw. Gedurende de achttiende eeuw steeg het prijspeil

niet noemenswaard. Vervolgens komen we in de boedel tegen staatsobligaties ter waarde van 2.050 gulden en onderhandse schuldbekentenissen ter grootte van 4.700 gulden, geld dat voor een lage rente was geleend aan goede bekenden en verwanten. Dit was in Vlaardingen geen ongewoon verschijnsel, maar het geeft wel inzicht in persoonlijke verhoudingen in een kleine besloten gemeenschap. Belangrijk zijn vervolgens de scheepsportieën of, om een moderne term te gebruiken, de aandelen in schepen. We noemen : vijf achtste parten in een hoeker die eertijds gevaren had onder de directie van de overledene, geschat op 1.655 gulden ; negen zestiende parten in een andere hoeker, eveneens onder directie van de weduwe Polderman, geschat op 1.800 gulden ; zeven zestiende parten in een buis, ook onder directie van de overledene, getaxeerd op 1.400 gulden ; drie zestiende parten in een buis die onder een ander rederijkantoor had gevaren, geschat op 450 gulden ; vijf zestiende parten in een buis à 450 gulden ; een achtste part in een hoeker à 350 gulden ; een achtste part in een andere hoeker à 350 gulden ; een zestiende part in een hoeker à 150 gulden ; een achtste part in een hoeker à 475 gulden ; een zestiende part in een buis à 25 gulden ; een zestiende part in een hoeker à 75 gulden ; een achtste part in een buis à 250 gulden ; een zestiende part in een hoeker à 200 gulden ; een zestiende part in een hoeker waarvan geen prijs wordt genoemd ; een vierde part in een buis à 125 gulden ; een tweeëndertigste part in een hoeker à 75 gulden ; twee zestiende parten in een hoeker à 100 gulden ; een zestiende part in een buis à 25 gulden (32).

Overzien we dit rederijgeheel, dan valt op dat de Poldermannen geen enkel schip geheel in eigendom hadden, maar dat ze hun vermogen hadden verdeeld over zeer vele schepen. Er was hier sprake van een bewuste risicospreiding. Het totaal van het hoeker- en buizenbezit van de Poldermannen komt neer op iets meer dan drie schepen. Dat de weduwe Polderman de directie voerde over eveneens drie schepen, moeten we dan ook niet verwarren met eigendom van drie schepen. Het voeren van de directie en het boekhouderschap van een schip betekenden zoveel als de leiding en de administratie van het vennootschapje op aandelen dat elk afzonderlijk schip eigenlijk was. Volledige eigendom van schepen in één hand kwam in de achttiende eeuw in Vlaardingen veel minder voor dan het hier besproken type partenrederij (33).

Maar terug tot de schets van Poldermans redersrijk. Naast het onroerend goed, de effecten en de rederijaandelen bestond het verder nog uit vorderingen en schulden. Ter verdeling onder de erfgenamen bleef er maar liefst 43.582 gulden en ook nog zowaar 2 schellingen over (34). Voor Vlaardingen was dat een groot vermogen!

ARY BROUWER (1774—1812)

Van het kapitaal der Poldermannen erft kleinzoon Ary Brouwer 8.043 gulden 13 schellingen en 10 penningen om precies te zijn. Het belangrijkste voor ons is dat het Reedershuys en de twee aanliggende pakhuizen hem worden toebedeeld, naast een aantal scheepsportiën en wat geld en goed (35). Ary, zoon van Elisabeth Polderman en de zeilmaker-koopman Jacob Brouwer, komen we als reder al in 1768 tegen. Hij is dan negentien jaar oud (36). Op zijn eenentwintigste dreef hij, zoals wij zagen, in feite de rederij van zijn grootmoeder. Ary verstond zijn vak al vroeg. Tot 1808 blijft hij als reder bezig.

Enkele jaren daarna, op 30 oktober 1812, verkoopt hij zijn huis en twee pakhuizen aan de koopman Jan van Harwegen voor de prijs van 11.250 gulden (37). Bij zijn dood in 1815 (38) liet hij, vrijgezel (39), de helft van zijn vermogen na aan zijn „dienstmaagd” Elisabeth Verbruggen (40). Groot was dit vermogen overigens niet. De voor Vlaardingen zo bijzonder rampzalige Franse tijd met de voor een groot deel stil liggende visserij heeft wellicht ook Ary Brouwer klappen gegeven. Maar de man kon dit af en toe vergeten door zijn hobby, het verzamelen van prenten. In zijn huis komen we achtereenvolgens tegen : „agt grote steedenboeken van Italiën en andere landen (stedenbeschrijvingen met plattegronden en panorama's zoals dat van de beroemde Guicciardini), een atlas, een portefeuille met prenten, een groot prentenboek, vier pakken met prenten, een atlas, eenige prentenboeken en tekeningen, eenige portefeuilles met tekeningen en kaarten”. Het „geverfde bureau daarin eenige tekengereedschappen” duidt erop dat dat de vrije man die Ary was meer deed dan alleen collectioneren. En dan zijn er nog de vele boeken en oude papieren, waarmee naar wij vermoeden niet alleen Ary's rederijarchief wordt bedoeld. Maar misschien was de man moeilijk van weggooien, wie zal het zeggen. In ieder geval treedt met Ary een levend mens met zijn zeer persoonlijke interesses naar voren. En persoonlijke uitingen van de mensen van het Reedershuys van vroeger zijn helaas verder niet bewaard gebleven. Hun brieven hebben wij nergens teruggevonden.

Enig licht op Ary's verdere levenssfeer werpt de inrichting van zijn huis. Dat was in 1815 dan wel niet meer het Reedershuys, maar in ons geval maakt dat weinig verschil. Op de voorkamer boven zien we : enige matten en een klein kleedje op de grond ; twaalf stoelen en acht stoelkussens ; een notehouten kabinet, waarop een porseleinstel van vijf stuks en vier kommen ; een notehouten ladetafel met een kleedje met daarop twee glazen potten, een zuurstelletje, vier roemers, acht porseleinen kopjes, vier bakjes en een Chinees presenteerblaadje ; een kast waarop

twee gepleisterde beeldjes en een dito vaas ; aan de wand een spiegel in bruine lijst, een porseleinen scheerbekken en vijftien schilderijen ; een paar damasten gordijnen en een rabat voor de bedstee.

Nu was dit een vertrek dat niet dagelijks werd betreden, een ietwat stille en stijve pronkkamer. Een betere indruk van het huiselijk leven van alledag geeft dan ook de benedenkamer. We komen daar tegen : een geverfd vloerkleed ; vier stoelen ; een bruinhouten turfkist waarop een inktkoker, een tabakskistje en een tafelbel ; een bruinhouten bureau met daarop een pendule, een huisbijbel, zeven theeschotels en koppen ; aan de wand een spiegel, zeven schilderijen en twee hevelbarometers ; voor de ramen koperen roeden met witte gordijntjes ; in de haardstede een ijzeren turfhaard met tang. Zijn staande klok en zijn spelende pendule had Ary Brouwer in de zogenaamde binnenkamer opgesteld.

Zo kunnen we ons met een beetje fantasie toch voorstellen hoe voor tweehonderd jaar in ons Reedershuys werd geleefd. Mits we ons daarbij niet laten meeslepen in een golf van romantische en nostalgische wellust over het leven van de tijd toen alles nog goed was weet je wel? Het Reedershuys was in de klamme en koude winter niet warm te krijgen met die rotturf en de schoorsteen boven de haardstede die de geproduceerde warmte voor meer dan de helft onmiddellijk naar buiten wegzoog. En in het haringseizoen moet de stank aan de haven op warme dagen ondragelijk zijn geweest (41).

JAN VAN HARWEGEN (1812—1820)

De opvolger van Ary Brouwer als bewoner (42) en eigenaar van het Reedershuys uit 1812, Joannes of Jan van Harwegen, werd aanvankelijk koopman genoemd (43), maar legde zich van 1814 tot 1844 ook op de rederij toe (44). Weinig verrassend allemaal. Maar gelukkig is er wat meer over hem te vertellen. Immers wat heeft de man gedreven de drie dochters van de „zeeman” Pieter Leendertszoon Schep in huis te nemen toen de moeder was overleden (45)? Misschien aanvankelijk vooral de behoefte aan wat extra inkomsten uit kostgeld, maar later lag de verhouding bepaald anders. Joannes, die tot het eind van zijn leven vrijgezel bleef, benoemde de drie meisjes in 1840 tot zijn enige erfgenamen (46). En ook op andere wijze zal nog de wederzijdse genegenheid blijken van de pleegvader en althans één van de meisjes. Misschien hield de man erg veel van kinderen, die hijzelf niet had. Wellicht beminde hij ook de volgroeide vrouwtjes en zij hem : op 26 juni 1804 beviel de ongehuwde Annetje Goudswaard van een onecht kind dat bij de doop de voornaam Jan van Harrewegen meekreeg (47). Het meisje Goudswaard en haar zoontje zijn we jammer genoeg in Vlaardingen verder niet tegen-

gekomen. Een interessante vraag vindt geen antwoord.

In een ander verband is het opmerkelijk dat Joannes Rooms-Katholiek was (48) en zijn pleegdochters Nederlands-Hervormd. Toch vertrouwde de vader ze aan Joannes toe. En ze zijn niet door Van Harwegen in de Roomse leer opgevoed. Kennelijk was er meer tolerantie zo rond 1800 dan we gemakshalve plegen aan te nemen. Misschien ook was er sprake van onverschilligheid en interesseerden velen van onze voorouders zich, in strijd met alle officiële lezingen, net zo weinig voor theologische diepspitterij als de gemiddelde Sovjetburger zich druk maakt over Marxisme.

Toen Joannes' pleegkind Willemina Schep, eenentwintig jaar oud, in 1820 met de koopman Jacob den Breems trouwde (49), verliet Jan van Harwegen het Reedershuis om het jonggehuwde paar een eigen leven te gunnen. Hij trok in een ander huis met zijn twee overgebleven pleegdochters (50). Bij zijn dood in 1843 (51) liet Van Harwegen een netto vermogen van ongeveer 20.000 gulden na. Hij bezat op dat moment twee schepen in volledige eigendom: de hoeker „Visscherij en Handel”. 6.000 gulden waard, en de buis „Op Hoop van Zeegen”, getaxeerd op 4.500 gulden (52). We zien hier duidelijk een geheel ander bedrijfstype dan dat van de partenrederij van Laurens Polderman uit de eeuw ervoor. Het Reedershuis, intussen verbouwd tot twee woningen, met op dat moment nog maar één pakhuis, begroot op 9.000 gulden, ging naar Willemtje Schep (53). Via haar kwam het in de familie Den Breems terecht. Van Harwegen was doodgegaan op 5 december: symbolischer moment had hij niet kunnen uitzoeken!

JACOB DEN BREEMS - WILLEMTJE SCHEP (1820—1877)

De eerste Den Breems die in het Reedershuis kwam te wonen, vanaf zijn huwelijk met Willemtje Schep, was Jacob, een jongen van eenvoudige afkomst. Toen in 1811 zijn vader, de visser Martinus den Breems, overleed, was hij dertien jaar oud (54). Met twee wat oudere broers bleef hij als wees achter in het huisje aan de Omring van de kerk. Zijn moeder heeft hij niet bewust gekend, die verloor hij toen hij nog geen drie jaar was (55). Zijn twee broers waren zeeman in 1812, Jacob was op dat moment „compagnon-charpentier” volgens het in het Frans gehouden bevolkingsboek (56). We moeten dat als kuipersjongen lezen (57). De drie broers werden verzorgd door de huishoudster Maartje van der Windt (58) die twee jaar later niet meer nodig was toen broer Abraham was getrouwd (59). Al gauw moet zijn gebleken dat Jacob nog andere vaardigheden in zijn mars had dan het maken van tonnen. Toen hij in 1820 in het Reedershuis kwam te wonen, heette hij al koopman (60) en de handelspraktijk leerde je ook toen al niet een-twee-drie. Dat Jacob als kuipersjongen begon, zal echter ook aan de slechte economische tijd van voor 1813 hebben gelegen.

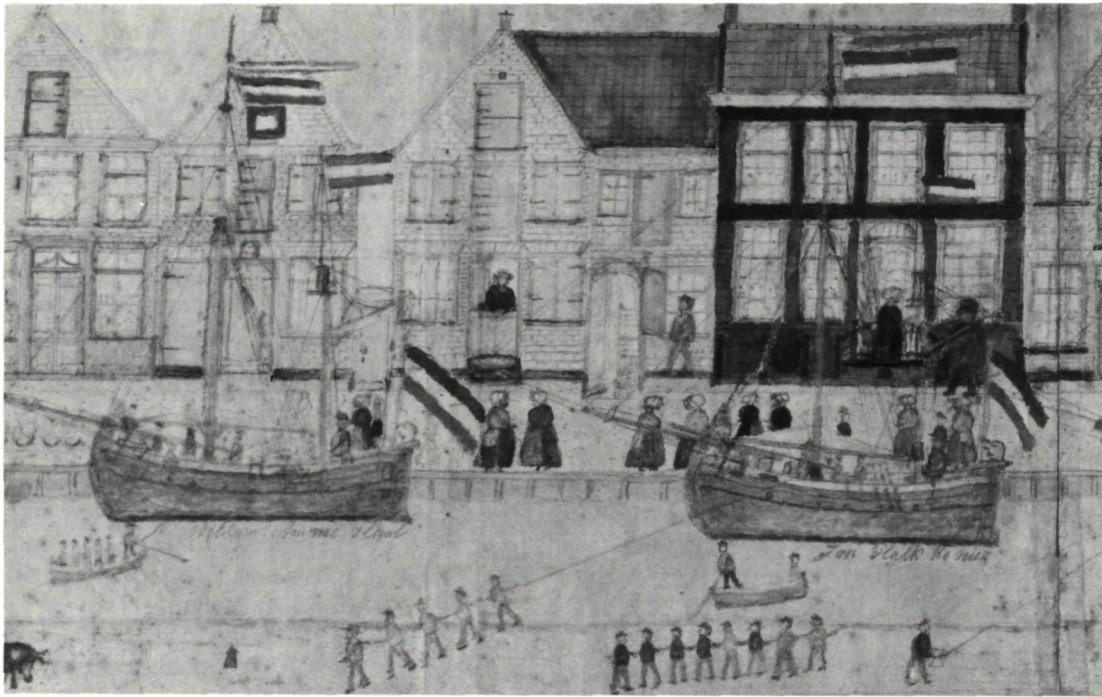
Laat ons zien hoe het Jacob den Breems en zijn vrouw aan de Westhavenkade was vergaan, tien jaar na hun trouwen, in 1830, op het moment dat het Nederlandse volk voor het eerst werd geteld. Vader stond nog steeds als koopman te boek, nog niet als reder ; pas in 1834 komt hij als zodanig naar voren (61). Er waren het echtpaar drie kinderen geboren, allemaal zonen. Johannes van Harwegen den Breems, de oudste, was acht jaar. Laten we goed op die naam letten : de ouders gaven die duidelijk aan hun eerste zoon mee uit erkentelijkheid en genegenheid voor de pleegvader van Willemtje. Bij koninklijk besluit kreeg Johannes in 1858 officieel toestemming tot het voeren van de familienaam Van Harwegen den Breems (62). Zo bleef de naam van een duidelijk als goed beschouwd mens bewaard. De tweede zoon, Ary den Breems, was in 1830 drie jaar oud. Op hem zullen we nog uitvoerig terugkomen. Het jongste kind, Martinus, was toen de volkstellers langs kwamen, pas zes maanden. Bij het gezin Den Breems woonde in de vader van de vrouw, de zevenenzestigjarige zeeman Pieter Leendertse Schep. Het gebeurde in die tijd veel dat kinderen hun bejaarde ouders in huis namen en verzorgden. In meer gegoede kringen was het eveneens usance er tenminste één inwonende dienstbode op na te houden. Bij Jacob den Breems en Willemtje Schep was dat in 1830 de zesentwintig jaar oude Willemina Wapenaar.

Intussen was naar de kant van de Vetteoordskade het Reedershuyscomplex gewijzigd door het aanbouwen van een nieuwe woning. Zeker van 1830 tot 1840 was die verhuurd aan de veerschipper Teunis van Gelderen en zijn vrouw Neeltje Woensdregt, met acht kinderen. Neeltje was winkelierster van beroep (63). Het kwam in de negentiende eeuw nogal eens voor dat moeder de vrouw het karige loon van de man wat trachtte op te krikken door een winkeltje te houden. Er waren in Vlaardingen tientallen van die piepkleine bijverdienstezaakjes, met een netto jaarwinst waar je hooguit een paar maanden van kon leven of liever net niet doodgaan. Het geval Van Gelderen toont wel aan dat aan de haven heus niet alleen „mensen van stand” woonden.

De zonen uit het gezin Den Breems kwamen allen in het redersbedrijf terecht. De naam Van Harwegen leefde nog zeker tot in 1913 voort in de rederijnaam „Van Harwegen den Breems”, in een tijd toen er allang geen reder Van Harwegen meer was (64). Eerbewijs, traditie en nagedachtenis van dit soort, de negentiende eeuw stond er stijf van.

Maar van al die zoons was het Ary den Breems Jacobszoon die steeds nauw met zijn vader heeft samengewerkt. Van 1849 - 1876 heet de rederij van vader, later van moeder en zoon „J. den Breems en zoon” (65). In 1860 in ieder geval, maar vermoedelijk al

eerder, woonde Ary in wat we zullen noemen de hoofdwoning van het Reedershuys, terwijl vader Jacob en zijn vrouw zich hadden teruggetrokken in de bijwoning (66). Jacob den Breems overleed in 1867 terwijl hij van huis was, in Hof van Delft, op zijn buiten „Sionslust”, dat hij in 1865 had gekocht en waar hij

Het Reedershuys op Buisjesdag in 1836

ongetwijfeld geregeld verbleef toen het werk hem op zijn oude dag zwaar ging vallen. Het goed werd omschreven als een tuin met boomgaard en huis, het geheel was bijna drie hectaren groot (67). Willemtje Schep leefde tot eind 1877, maar verliet na de dood van haar man het Reedershuys (68).

Toen de rederij van Jacob den Breems in 1872 werd ontbonden en het goed verdeeld, viel er netto 140.000 gulden te verdelen. Willemetje Schep kreeg daarvan 87.500 gulden, de drie zoons Jan van Harwegen den Breems, Ary en Martinus den Breems elk 17.500 gulden (69). Zes jaar later werd het vermogen van moeder

Willemetje verdeeld. Elk van haar drie zoons had recht op een derde deel ervan, dat is 23.050 gulden (70). Een Vlaardingse familie was in één generatie rijk geworden. Dit toont weer eens aan hoe betrekkelijk en gevaarlijk de generalisatie is dat de negentiende eeuw een periode van alleen maar malaise, kommer

*De bewoners van het Reedershuis
Jacob den Breems en zijn vrouw
Willemetje Schep op een wel
zeer vroege foto, ca 1860.*

en kwel was. Zeker, de armen hebben het nog nooit zo beroerd gehad als toen. Daarbij is het zo dat Nederland eigenlijk tot tegen 1900 toe een economisch onderontwikkeld gebied was. Maar toch werd Jacob den Breems van kuipersknecht tot een rijke plaatselijke grootheid. Vanaf 1850 tot zijn dood in 1867 zat hij in de Gemeenteraad (71). Daarvoor was nog net als een eeuw eerder het complex van factoren nodig, dat we hier willen omschrijven met het woord „aanzienlijkheid”, een combinatie van kundigheid en geld. Echte politieke denkbeelden speelden nog niet of nauwelijks mee in de plaatselijke politiek. Stadsbestuur was een louter zakelijke aangelegenheid.

ARY DEN BREEMS - AALTJE ENSING
HENDRIK DEN BREEMS - ANNA VAN DUSSELDORP
(1877—1893)

Maar laten we terugkomen op 1877, het jaar dat de oude weduwe Den Breems-Schep overleed. Het werd zo geplooid dat zoon Ary, die al zo lang met zijn vader in één bedrijf had samengewerkt, het gebouwencomplex aan de Westhavenkade kreeg. Dat was inmiddels weer vergroot. In 1878 bestond het uit twee huizen met pakhuis en loods, een nieuw aan het huis aangebouwd stuk woonhuis daarachter, werkplaats, erf en huis (72). De twee woningen aan de kant van de Westhavenkade waren toen kennelijk nog niet tot één samengevoegd. Ary den Breems haalde zijn vrouw Alida Ensing uit het verre Groningen, misschien heeft hij daar voor studie gewoond of een bedrijfsstage gelopen.

Het meisje Ensing dat in 1851 mevrouw Den Breems werd, was toen eenentwintig jaar oud (73). De oudste zoon uit het huwelijk Den Breems-Ensing, Hendrik, geboren in 1853 (74), ging ook weer met zijn vader samenwerken, waarschijnlijk niet alleen als „werknemer”, maar tevens als firmant (75). We zien dat meer in de negentiende eeuw. Na zijn huwelijk in 1884 (76) met de eenentwintigjarige Anna Susanna van Dusseldorp, dochter van rijke Vlaardingse ouders die verderop naar de rivier toe op de Havenkade woonden (77), trok Hendrik met zijn vrouw ook in één van de woningen in het Reedershuys (78).

Ary den Breems Jacobszoon liet op een gegeven moment de feitelijke gang van zaken in zijn bedrijf duidelijk geheel over aan zoon Hendrik. Hij vertrok in 1886 naar Ginneken met zijn tweede vrouw Maria Helena Antoinetta van Nieuwkuick (79). Zijn eerste vrouw Aaltje Ensing was kort daarvoor gestorven, in 1885 (80). Ary den Breems kon het zich veroorloven het rustig aan te gaan doen en in een mooie streek te gaan wonen. We zullen zien waarom.

Zijn redersbedrijf had zich buitengewoon voorspoedig ontwikkeld. Toen in 1886 de boedel van het paar Den Breems-Ensing werd verdeeld, mocht vader Ary van het op een kwart miljoen geschatte familievermogen in eerste instantie voor bijna 133.000 gulden opstrijken. De rest ging naar de kinderen. Ary nam zijn deel van het commerciële imperium, want zo mag dat onderdehand wel worden genoemd, mee in de vorm van de volgende goederen : het Reedershuyscomplex dat inmiddels aanzienlijk was uitgebreid met gebouwen ernaast, onder meer kuiperijen ; een pakhuis met een zoutkeet ; een teersmelterij ; het barkschip „Koophandel”, netto laadvermogen 217 ton, aangekocht in 1884, geschat op 6.000 gulden ; de gloednieuwe moderne logger „Willem Beukelszoon” die Ary in Amsterdam had laten bouwen, 73 ton netto, getaxeerd op maar liefst 14.500 gulden ; de logger „Marjo”, 9.000 gulden ; de logger „Wisselvalligheid”, 8.000 gulden ; de logger „Hendrik”, naar zijn zoon genoemd, de oude „Willem Beukelszoon”, 7.500 gulden ; de logger „Johanna Gerardina”, 6.500 gulden ; het sloepschip „Wisselvalligheid”, 2.500 gulden ; twee achtste parten in het loggerschip „Susanna”, 500 gulden ; drie aandelen in de „Vlaardingsche Stoombootmaatschappij”, nominaal samen 780 gulden, werkelijke waarde 1.500 gulden, wat er op duidt dat die maatschappij goed draaide ; de inboedel voor 3.493 gulden en zowaar nog één stuiver ook ; vorderingen, koopmansgoederen, contanten ter waarde van 35.660 gulden 75 cent. De vijf kinderen van Ary en Alida kregen voorlopig elk 15.751 gulden en 20 cent contant in handen. Onverdeeld lieten de erven alsnog een vordering van 35.917 en 45 cent. En dan liep er nog een proces over het uitkeren van verzekeringsgeld aan Ary den Breems wegens het met lading en al vergaan van het schip „Kleinkinderen”, maar de afloop van dat proces wordt twijfelachtig genoemd (81).

Wat we daarnet aan schepen hebben gezien duidt er op dat Ary den Breems een reder was die zijn schepen voor het grootste deel volledig in eigendom had. Hij werkte zoveel als mogelijk was alleen. Ook de andere mannelijke telgen uit zijn geslacht wekken voorzover door ons viel na te gaan de indruk dat ze met hun vermogen voornamelijk individueel werkten, het soms voor een deel in vennootschapjes inbrachten, maar geen grote maatschappijen of familiebedrijven vormden. Wat we wel zien in dit Onedinlineachtige Vlaardingse wereldje, is dat één der zoons als kroonprins naast vader werkt om hem later op te volgen als koning. En dat is toch weer iets anders dan de achttiende eeuw te zien geeft : de tijd van de gewone partenrederij, die doorgaans volledig van het toneel verdween bij de dood van de eigenaar.

Lijsten van haringrederijen van de negentiende eeuw tonen duidelijk aan hoe pas rond 1900 de schaalvergroting doorzet, in de

vorm van grote naamloze vennootschappen of rederijkantoren. Daaraan waren de reders uit Ary den Breems' tijd kennelijk nog niet toe. Zij dachten in grote meerderheid niet modern-kapitalistisch, maar nog individualistisch en patriarchaal. Wat vader tot bloei had gebracht en grootvader gesticht, dat moest blijven. Er heerste de mentaliteit die ook de middenstander van rond 1950 nog had. Dit alles zijn tendenzen die nadere studie zeker verdienen. Er valt trouwens nog iets af te lezen uit Ary's schepenlijst : loggers, toen zeilloggers, met hun supertechnische outillage, waren peperdure varende vangfabrieken, duurder dan koopvaardij-schepen, zoals de late bark „Koophandel”. Dat Ary den Breems loggers in de vaart had in plaats van buizen en hoekers, is voor autochtone Vlaardingers geen nieuws. Die laatste scheepstypen verdwenen door de ontwikkeling der techniek na 1860 vrij plotseling.

In 1893 werd het gezin van Ary's zoon Hendrik getroffen door zware slagen. Op 21 augustus overleed vader Hendrik (82) een maand later volgde zijn zoontje Hendrik Anne hem in de dood (83), vier jaar oud nog maar. De weduwe Anna Susanna van Dusseldorp vertrok met haar negenjarig dochttertje Alida, haar enig overgebleven kind, naar Den Haag (84). Ary den Breems verhuisde na Hendriks dood vanuit Rhenen voor een maand weer naar Vlaardingen om daar orde op zaken te stellen (85). Hij woonde zolang in de al meer besproken bijwoning van het Reedershuys. Voor Ary had het leven nog niet afgedaan, want hij dacht er allerm minst over zijn zaak aan de kant te doen. In Ary Kornelis Poortman koos hij zich een nieuwe firmant en bedrijfsleider (86) voor hij in april 1894 weer uit Vlaardingen verdween om het zich in Wiesbaden plezierig te maken (87), wellicht ook om er te kuren. Want dat raakte in bij de rijken van die tijd, of ze nu echt, vermeend of helemaal niet ziek waren.

Ary den Breems althans maakt op ons in 1894 niet de indruk er beroerd aan toe te zijn. Hij leefde namelijk nog lang en misschien ook wel gelukkig voor hij op 17 april 1905 na een „korte ongesteldheid” en „onverwachts” in San Remo overleed (88). De krant getuigt van hem als volgt : „Menigeen hier ter stede zal van dit overlijden met leedwezen kennisnemen, want zijn milddadige hand was bekend, al woonde hij verre”. Die kreet „milddadigheid” doet ons in 1977 wat negentiende-eeuws zelfgenoegzaam en aanmatigend aan. Toch is dat geen helemaal terechte reactie. Immers hoeveel rijken deden niets voor hun evenmens of een goed doel, of alleen als ze er niet onderuit konden. Wij hebben toch wel het gevoel dat Ary den Breems in de goede zin van het woord mens was ! Trouwens ook een man die zich in de wereld wist te bewegen, cosmopolitischer van instelling dan zijn vader Jacob die helemaal in Hof van Delft zijn

ontspanning zocht. Maar we moeten bij die vergelijking niet uit het oog verliezen dat Ary op de drempel van de moderne twintigste eeuw leefde met zijn snelle verbindingen en communicatiemogelijkheden.

Bedrijvigheid voor het Reedershuys (links) in 1908.

ARY KORNELIS POORTMAN - JOHANNA DORSMAN (1893—1927)

Maar terug naar de gebeurtenissen van 1893. Per 1 oktober 1893 sticht Ary den Breems voor een periode van tien jaar en drie maanden de „Vennootschap van koophandel tot het drijven van handelszaken in haring en andere visch, zout, duigen, fruit en teer en den commissiehandel”, dit onder de naam „Van Harwegen en Den Breems”. Ary’s rederij bleef buiten de overeenkomst, al zette hij die bedrijfstak wel voort. Belangrijk is dat onder Ary den Breems’ inbreng in de vennootschap met Poortman, ter grootte van 47.400 gulden, het Reedershuys viel. Poortman moest 30.000 gulden in geld brengen. Winst en verlies zouden beide partijen voor de helft genieten of derven. De toen veertigjarige Ary Kornelis Poortman, die bij de oude

Vlaardingers nog in het geheugen voortleeft als „Aa-Kaatje”, had er goed aan gedaan met Ary den Breems in het span te gaan. Met zijn vrouw Johanna Dorsman en zijn vier kinderen, Maria, Elizabeth Antoinetta, Gerarda Johanna en Antonie (89) mocht hij gratis het Reedershuys bewonen „als zijnde meer in het bijzonder met de werkzaamheden en het toezicht op de zaken belast” (90).

Na de ontbinding van de vennootschap met Ary den Breems en na de dood van laatstgenoemde kreeg hij zijn inbreng terug, in

Het Reedershuys ca 1910.

die vorm, dat hij eigenaar werd van het Reedershuys met de kuiperij die er ook in 1894 al was en verschillende pakhuizen ernaast (91). Poortman werd aldus in zekere zin erfgenaam en troonopvolger in de Den Breems-dynastie die kort na 1800 door Johannes van Harwegen was gesticht. Hij zette het aloude bedrijf tot zijn dood in 1927 voort. Kennelijk deed hij daarbij ook zaken met betrekking tot Portugal. En de Portugezen beschouwden hem duidelijk als een man die ze te vriend moesten houden. Want hoe is het anders te verklaren dat hij in 1905 door de Portugese koning werd benoemd tot „ridder van de Militaire Orde van Onzen Heer Jesus Christus” (92). Voor een goed begrip, Poortman was Nederlands-Hervormd.

Na de dood van Ary Kornelis Poortman op 7 juli 1927 (93) wilden zijn erfgenamen, met name zijn twee dochters die bij haar vader in het Reedershuys woonden, het huis verkopen. Het was de toenmalige gemeentearchivaris Sigal die het grote gevaar hiervan zag. Verontrust schreef hij brieven aan de Rijksc commissie voor de Monumentenzorg en ook aan zijn gemeentebestuur op 11 oktober 1927. De laatste brief lijkt ons waard hier volledig te worden geciteerd :

„Edelachtbare Heeren,

Het volgende geeft mij aanleiding onder Uwe aandacht te brengen.

Onlangs vernam ik toevallig dat door het overlijden van den heer A. K. Poortman het perceel Westhavenkade 18 met de aangrenzende percelen te zijner tijd door de erven verkocht zullen worden.

Zoals u bekend is heeft genoemd perceel een typisch achttiende eeuwse gevel, terwijl binnen een portiek met snijwerk en klok en in een der kamers geschilderd behang aanwezig zijn.

Waar in het algemeen dergelijke panden niet meer tot woonhuis gekocht worden zal van dit pand waarschijnlijk het lot zijn dat 't ingericht wordt tot kantoor, misschien zelfs afgebroken en veranderd wordt tot winkel of pakhuis.

Daar er te dezer stede zoo weinig over is, dat herinnert aan het verleden, dient mijns inziens voorkomen te worden dat dit pand verknoeid wordt, eventueel verdwijnen zou.

Dit is alleen te bereiken door de zogenaamde Gemeentelijke Monumenten Verordening, welke U reeds enige jaren terug (in 1923) door de Provinciale Zuid-Hollandsche Archeologische Commissie werd aanbevolen en waarover ik U destijds rapport uitbracht. Het lijkt mij dus thans, dat de gelegenheid daar is een dergelijke verordening in te voeren.

Waar zeer onlangs de naburige gemeente Schiedam een dergelijke verordening aannam, terwijl toch het meerendeel der gebouwen die daarbij betrokken waren, gemeentebezit zijn, hoop ik zeer, dat U het belang ervan zult inzien en met een

dergelijke verordening zult willen meehelpen om te voorkomen dat hetgeen nog over is en herinnert aan vroeger bouwkunst, binnen afzienbaren tijd verdwijnen zou”.

Dit mocht echter niet resulteren in een stukje plaatselijke monumentenzorg. En de Rijksc commissie voor de Monumentenzorg achtte het Reedershuys niet van genoeg gewicht om door de Monumentenvereniging, later de Stichting „Hendrick de Keyser” te worden aangekocht. Ook de gemeente Vlaardingen had er geen geld voor (94).

En zo geschiedde het dat op 18 en 25 januari 1928 in het logement „De Hollandsche Tuin” onder de hamer kwam „een complex panden, bestaande uit : herenhuis, drie pakhuizen, kantoor, kuiperijen, loodsen en een open terrein, bekend als de Westhavenkade 13, 14, 15, 16, 17 en 18”. Afzonderlijk verkocht zouden worden de op doek geschilderde behangsels aan de wanden en het plafond van de salon, met omlijsting, de schouw en de betimmering van houtsnijwerk in de hal met de deur naar de salon (95). De geschilderde behangsels die anderhalve eeuw de stijl van de grote woonkamer beneden hadden bepaald, werden inderdaad van het huis losgescheurd ; ze zijn verkocht aan Sal Frenkel, een koopman in tweedehands metalen en allerlei ander onbestemd goed dat maar geld op kon leveren (96).

Schilderij van de haringvisserij door A. van (der) Salm, aan de Gemeente Vlaardingen geschonken door de erven Poortman uit het Reedershuys.

MAARTEN VAN DER VALK DIRKSZOOM - NEELTJE VAN WITZENBURG (1929—1956)

Het verenigd koninkrijk van de Den Breemsen kwam bij de veiling in handen van de „NV Vlaardingse Maatschappij tot Exploitatie van Huizen en Terreinen” (97). Willem van Heyst was daar directeur van. Hiermee verkeerde het oude huis inderdaad in doodsvaara. Maar gelukkig kon Maarten van der Valk Dirkszoon, koopman, alweer in de sfeer van de visserij, met de exploitatiemaatschappij tot overeenstemming komen over de koop van een gedeelte van het gebouwencomplex, het Reedershuys zelf en het pakhuis ernaast naar de kant van de Dayer (98). Naar zijn vrouw, die nog leeft, vertelde, had haar man allang een oogje op het huis.

Er was trouwens nog wat geluk. Dank zij Sigals inspanning ontkwam de betimmering van het huis aan de sloper en de antiekhandelaar. En nu, in 1977, is het houtsnijwerk van zijn smakeloze overschildering ontdaan en opnieuw in meer passende stijl geveerd. Daar komt bij dat op een of andere wijze Sigal en zijn geestverwanten Poortman zo gek hadden gekregen, dat hij twee prachtige oude schilderijen aan de gemeente schonk. Grote doeken van de rond 1700 werkende schilder A. van Salm of van der Salm, voorstellend de haringvisserij en de walvisvangst (99). Ze werden onmiddellijk gerestaureerd door de Haagse meester C. B. van Bohemen (100). En ze kregen een plaats in de grote vergaderzaal van het Handelsgebouw. De Nieuwe Vlaardingsche Courant van 8 mei 1928 juichte : „Vooral zij die de schilderijen van vroeger kennen, zullen verbaasd staan over de verandering”. We kunnen ze nu nog elke dag bekijken, die waardevolle stukken van Poortman. In het Visserijmuseum.

LEENDERT KALKMAN - JACOBA VAN NES (1956—1960)

Maarten van der Valk blijft met zijn vrouw in het huis wonen tot 1956. Hij doet het dan voor 45.000 gulden over aan Leendert Kalkman (101) die er met zijn zoon Gijsbert Evert een café-restaurant in vestigt. Vader zowel als zoon stonden te boek als „ijsbereider” (102). Vader was bovendien vroeger rivier- of zalmvisser geweest. De man was zeer omvangrijk, zoals oude Vlaardingers zich zullen herinneren. Maar hij had nog andere kwaliteiten. Zoals gevoel voor theater en reclame. Hij was het die Westhavenkade 45 het „Reedershuys” ging noemen. Wij weten nu dat dat geen authentieke naam is, met zijn zeventiende-eeuwse spelling zelfs pure kitsch. Maar à la, de naam is intussen zodanig ingeburgerd dat we er niet meer van af kunnen of willen. De tijd verandert ook dit soort onsmaak in dierbare traditie. Trouwens nog op andere manier wist Leendert Kalkman zijn zaak te promoten. En wel door met een kegelvormige hoed met

*De hal van het Reedershuis met
houtsnijwerk en klok in 1928.*

De woonkamer van het Reedershuis in 1977.

daarop de koeien van letters ELKA onder het oog van een groot publiek in de haven mee te doen aan de een-kilometer-zwemstrijd. Wonderlijk stel kerels, die Kalkmannen. Principieel ook. Op zondag sloten ze hun zaak, want ze waren Gereformeerd en gedachten de Sabbath dat ze die heiligden.

Lang zouden ze overigens niet in het Reedershuys blijven, waarvan ze volgens sommige mensen een gezellige tent hadden gemaakt, maar dat in de ogen van anderen door zijn nieuwe bestemming ten prooi was gevallen aan verloedering. Leendert voelde zich in 1960, eenenzestig jaar oud, niet fit genoeg meer voor zijn zware job van restaurateur (103), en de jonge knul Gijsbertus Evert kreeg alweer de kriebels in zijn bloed en ging van zijn hobby een vak maken. Hij vertrok naar Middelburg om daar zijn brood als brandweerman te gaan verdienen. Leendert ging met zijn vrouw naar Nieuwkoop toe, naar zijn woonark die uiteraard „ELKA ” heette (104).

VISSERIJMUSEUM (1960—1971)

Na lange onderhandelingen bleek de gemeenteraad van Vlaardingen op 9 juni 1960 bereid het huis van Kalkman over te nemen voor 65.000 gulden, met nog wat bijkomende kosten. De reden van de gemeentelijke aankoop, aan geheide Vlaardingers wel bekend, is vermeldenswaard. In onze stad was namelijk opgericht de Stichting „Nationaal Visserijmuseum”, die met als achtergrond het verleden van Vlaardingen en als basis het bezit van de vroegere Vlaardingse Oudheidkamer en Visserijmuseum, juist in onze stad een nationaal museum voor de zeevisserij van de grond wilde krijgen. En dat museum kwam er, niet in het minst door de onverdroten inzet en bezielde drijfkracht van burgemeester Heusdens. De Stichting bracht 40.000 gulden bijeen om aan de gemeente te schenken als financiële grondslag voor de aankoop en inrichting van het museum in dit huis. Toen het een stevig gewortelde instelling was geworden en niet meer weg te denken viel uit het leven van onze stad, verhuisde het museum in 1971 naar het grote huis Westhavenkade 57. Een dubbeltje kan vreemd rollen. Waar het opheffen van een eet- en drinkgelegenheid al niet goed voor is.

BESLUIT

En de jongste geschiedenis van het huis? We noemden die al in de inleiding. Na vijf jaar leegstand heeft het weer echte bewoners en is er, zo goed als dit nog mogelijk was, iets van in de oude luister hersteld. Veel is er in de loop der jaren door knoeiershanden verpest, maar er is toch weer een nieuwe sfeer terug.

We willen dit verhaal hiermee sluiten. Een verhaal waarin veel niet kon worden uitgediept, maar alleen aangestipt. Een verhaal

waarin de vrouwen die in het Reedershuys woonden nauwelijks naar voren komen : omdat ze naar buiten vroeger geen rol speelden. Wie ons verhaal aandachtig leest, komt vragen tegen. We noemen : hoe waren en veranderden precies de bedrijfvormen, het economisch besef en de mentaliteit van de betrokkenen ; in hoe verre waren de vele op individuen drijvende redersbedrijven toch weer aan elkaar verbonden door familie- of andere clanverbanden. En zo kunnen we doorgaan : de geschiedenis van een interessante stad moet nog van de grond af aan worden geschreven. Deze geschiedenis van het Reedershuys is daarvan maar een detail. Maar wel een detail dat een begin van inzicht geeft in wat nog moet gebeuren.

Theo J. Poelstra

NOTEN

- 1 Vlaardingen kroniek van Drukkerij Van Dooren NV. 1957. Voor later gepubliceerde en wat uitvoeriger bouwkundige gegevens zie R. Meischke : Vlaardingen in vogelvlucht. Vlaardingen, 1976.
- 2 Dit en de andere gegevens die wij over de eigendom van het Reedershuys tot 1737 vermelden, baseren wij op een combinatie van akten van eigendomsoverdracht van onroerend goed van 15 juni 1651, een ongedateerde akte van tussen 26 mei en 9 juni 1659, 18 juli 1661, 8 mei 1662, 6 juli 1665, 17 september 1665, 15 mei 1679, 8 augustus 1685, 5 mei 1698, 21 juni 1698, 1 oktober 1703, 15 juni 1712, 30 januari 1716, 25 mei 1716, 11 januari 1717, 24 februari 1718, 27 maart 1718 en 20 juni 1737, alle in Rechterlijke Archieven Vlaardingen 1538 - 1811 (hierna als RAV aan te duiden), inv. Hoogendijk nrs 70 - 78 en 100. In onze bewijsvoering spelen mee de in de volgende noten aangehaalde bronnen die op de periode tot 1737 betrekking hebben, terwijl ook het in deze latere noten geciteerde moet worden gecombineerd met de in noot 2 genoemde akten.
Hoe de eerste ons bekende eigenaar aan het goed kwam is onduidelijk. In ieder geval was dat niet via een eigendoms-overdracht voor het gerecht van schepenen. Zeer waarschijnlijk heeft Joris 't Vools vrouw het van haar familie geërfd. Stukken die dit zouden kunnen aantonen ontbreken echter.
Voor zover bij archivalia in dit notenapparaat geen archief-bewaarpplaats wordt genoemd, zijn de stukken te vinden op het Gemeentearchief van Vlaardingen.
- 3 Ondertrouwinschrijving van het paar van 29 augustus 1640, Archieven Stadsbestuur Vlaardingen 1273—1813 (hierna te noemen ASV), inv. Hoogendijk nr 507. Dat uit het huwelijk

- kinderen zijn geboren blijkt onder meer uit de in noot 2 genoemde akte van eigendomsoverdracht van 21 juni 1698.
- 4 Aangehaalde akte van eigendomsoverdracht van 15 juni 1651.
 - 5 Akten van eigendomsoverdracht zonder datum van tussen 26 mei en 9 juni 1659 en van 18 juli 1661.
 - 6 Begraafinschijving maart 1697, ASV, inv. Hoogendijk nr 306.
 - 7 Wanneer hij stierf hebben wij niet gevonden, de akte van eigendomsoverdracht van 15 mei 1679 spreekt van Hester Rochusdr als weduwe van Joris Jansz. 't Vool.
 - 8 Op 27 augustus 1645 werd gedoopt Huybrecht, zoon van Pieter Claesz. Ouwendijk, Retroacta Burgerlijke Stand Vlaardingen 1600—1811 (hierna RBSV), inv. Brouwer nr 1. Wij durven aan te nemen dat deze Huybrecht dezelfde is als die van 1698. Dat hij reder is geweest, blijkt uit de naamlijst van Vlaardingse reders vanaf 1699, in : (A. Groeneveld Mz): Naamlijst der Nederlandsche reederijen en haringschepen, en van de sloepen en stoomtrawlers welke de visscherij op de Noordzee uitoefenen ; jrg 100 (jubileumuitgave). Vlaardingen, 1913. De gegevens van 1699 tot ca 1800 in dit werk zijn geput uit de Vlaardingse registers van haringaanbreng, RAV, inv. Hoogendijk nrs 156—174.
 - 9 Akte van eigendomsoverdracht van 15 juni 1712.
 - 10 Dezelfde vindplaats.
 - 11 J. H. van Linden van den Heuvell en J. Hoogendijk Kzn : De regeering van Vlaardingen, in : De Wapenheraut ; jrg 15 (1911). blz. 193—288.
 - 12 Dezelfde bron.
 - 13 Register van haringaanbreng 1699 - 1706, RAV, inv. Hoogendijk nr 156.
 - 14 Begraafaantekening april 1705, ASV, inv. Hoogendijk nr 306.
 - 15 Groeneveld, aangehaald werk (verder als a.w. aan te duiden).
 - 16 Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam, Notariële archieven Rotterdam 1585—1811, inv. Wiersum nr 1777, folio 85.
 - 17 Register van haringaanbreng 1707 - 1712, RAV, inv. Hoogendijk nr 157.
 - 18 De in noot 2 aangehaalde akte van eigendomsoverdracht van 15 juni 1712.
 - 19 Zie voor deze kwestie behalve de akten van eigendomsoverdracht van 15 juni 1712, 30 januari 1716, 24 februari 1718 en 27 maart 1718, de volgende bronnen : (1) noot 16 ;

- (2) Gemeentearchief 's-Gravenhage, Notariële archieven 's-Gravenhage 1597— 1842, inv. Telders nr 693, akte 12 (9 februari 1716), akte 35 (1 april 1716) en akte 129 (18 december 1716); (3) Notariële archieven Vlaardingen 1620—1842 (hierna NAV 1620—1842), inv. Sigal nr 21 akte 4 (13 maart 1718).
- 20 Gemeentearchief Schiedam, Notariële archieven Schiedam 1604—1842, inv. Dresch nr 815, akte 1.
- 21 Begraafaantekening, ASV, inv. Hoogendijk nr 307.
- 22 Wie wil weten hoe de hollandse zeevisserij voor 1800 in elkaar zat, moet lezen H. A. H. Kranenburg : De zeevisscherij van Holland in den tijd der Republiek (= Bijdragen voor economische geschiedenis ; o.l.v. Z. W. Sneller ; dl 12). Amsterdam, 1946.
- 23 Schepen : Van Linden van den Heuvell-Hoogendijk. a.w.
- 24 Laurens werd gedoopt 25 december 1694, RBSV, inv. Brouwer nr 2.
- 25 Laurens Polderman wordt als reder genoemd van 1717—1771, Groeneveld. a.w.
- 26 Huwelijksinschrijving van 10 juli 1718, RBSV, inv. Brouwer nr 7. Gilles Manneken komt als reder voor tot 1704, Groeneveld. a.w.
- 27 Zes doopinschrijvingen van 1719 - 1730, RBSV, inv. Brouwer nr 4.
- 28 Onze gegevens over de bouw, met name wat de datering betreft, ontlene wij aan de onderzoeksresultaten van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, zoals die zijn gepubliceerd in Meischke. a.w.
- 29 Begraafaantekening, ASV, inv. Hoogendijk nr 308.
- 30 Rederij weduwe Polderman 1771 - 1774, Groeneveld. a.w. Haar begraafinschrijving, ASV, inv. Hoogendijk nr 308.
- 31 Dit staat in de akte van de verdeling van de nalatenschap van de weduwe Polderman van 4 september 1775, Gemeentearchief Schiedam, Notariële archieven Schiedam 1604 - 1842, inv. Dresch nr 929, akte 99.
- 32 Dezelfde bron.
- 33 Ons is dit gebleken uit de akten van eigendomsoverdracht van schepen en scheepsportiën te Vlaardingen van 1748 - 1808, RAV, inv. Hoogendijk nrs 121 - 123. De vele boedelinventarissen in de notariële archieven die we in ander verband onder ogen kregen, wijzen in dezelfde richting.
- 34 Dezelfde bron als in noot 31.

- 35 Dezelfde vindplaats.
- 36 Ary werd gedoopt 2 februari 1749, RBSV, inv. Brouwer nr 4. Dat zijn vader zeilmaker en koopman was, vermeldt diens testament van 18 juli 1749, Gemeentearchief Schiedam, Notariële archieven Schiedam, inv. Dresch nr 880, f. 321—325. Ary komt als reder voor van 1768—1808, Groeneveld. a.w.
- 37 Akte van eigendomsoverdracht, NAV 1620 - 1842, inv. Sigal nr 91, akte 247.
- 38 Registers burgerlijke stand Vlaardingen (hierna BSV), overlijdensakte 1815 nr 65.
- 39 Dezelfde bron.
- 40 Dit en de verdere gegevens uit deze en de volgende alinea komen uit de inventaris van Ary's nalatenschap van 28 juni 1815, NAV 1620 - 1842, inv. Sigal nr 95, akte 194.
- 41 Al zijn ons geen klachten over deze bedrijfsstank uit de achttiende eeuw bekend, toch geloven wij dat het toen niet anders was dan tegen 1900, toen de Vlaardingse gemeenteverslagen de visstank ondragelijk noemden.
- 42 Uit Archief Gemeentebestuur Vlaardingen 1813 - 1962 (hierna AGV te noemen), wijkregister 1814 - 1821, K-11, blijkt dat Van Harwegen althans in 1814 al in het Reedershuys woonde.
- 43 Dezelfde bron als noot 37.
- 44 Groeneveld. a.w.
- 45 Op de in noot 42 genoemde vindplaats komen we in 1814 bij Jan van Harwegen in huis tegen Willemina, Johanna en Maria Schep, en nog een scholier uit Delft. De meisjes waren dochters van Pieter Leendertse Schep en Fijtje Wapenaar, zie de doopinschrijvingen van 11 december 1799, 25 oktober 1801 en 18 juni 1806, RBSV, inv. Brouwer nr 6. Fietje Wapenaar werd begraven op 14 september 1810, RBSV, inv. Brouwer nr 18. Waarna vader Schep zijn dochters kennelijk niet zelf kon verzorgen. Bij zijn testament van 13 augustus 1810 benoemde Schep voor zijn kinderen twee voogden, een zwager en Jan van Harwegen, NAV 1620—1842, inv. Sigal nr 87, akte 85. Het volkstellingsregister van 1812 geeft als Schep's beroep zeeman op, ASV, inv. Hoogendijk nr 486, nr 1128.
- 46 Testament van 28 juli 1840, NAV 1620 - 1842, inv. Sigal nr 187, akte 409.
- 47 Doopinschrijving van 25 juli 1804, RBSV, inv. Brouwer nr 6.
- 48 Zijn doopinschrijving van 14 november 1773, RBSV, inv. Brouwer nr 11.

- 49 BSV, huwelijksakte 1820 nr 44.
- 50 Blijkens AGV, wijkregister 1814 - 1821, K-11 en I-13, woonde Jan van Harrewegen vanaf november 1820 niet langer in het Reedershuys, terwijl in diezelfde tijd Jacob den Breems, koopman, gehuwd met Willemina Schep, er gaat wonen.
- 51 BSV, overlijdensakte 1843 nr 157.
- 52 Rijksarchiefdienst, Hulpdepot Arnhem-Schaarsbergen, Memories van successie Schiedam kantoor Vlaardingen, 1843 volgnr 45 (5 maart en 9 juli 1844).
- 53 Akte van verdeling van de nalatenschap van Jan van Harwegen, Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, Notariële archieven Schiedam van na 1842, notaris K. A. Poortman, nr 1118 (14 augustus 1845).
- 54 Jacob werd geboren op 27 augustus en gedoopt op 2 september 1798, zijn ouders waren Martinus den Breems en Jannetje Dorsman, RBSV, inv. Brouwer nr 6. Voor het overlijden van zijn vader zie BSV, overlijdensakte 1811 nr 8
- 55 Overlijdensaantekening van 25 mei 1801, ASV, inv. Hoogendijk nr 394.
- 56 Volkstellingsregister 1812, huis H-19 aan de Omring, ASV, inv. Hoogendijk nr 486, nr 3517.
- 57 AGV, wijkregister 1814 - 1821, H-19.
- 58 Dezelfde plaats als noot 56.
- 59 Dezelfde plaats als noot 57.
- 60 Zie noot 50.
- 61 Groeneveld. a.w. Voorzover geen andere bron wordt genoemd komen de andere gegevens uit deze alinea uit AGV, volkstellingsregister 1830, gezinsnr 1391.
- 62 Kantmelding bij geboorteakte 1821 nr 168, BSV.
- 63 AGV, volkstellingsregister 1830, gezinsnr 1392, en volkstellingsregister 1840, gezinsnr 1350.
- 64 Groeneveld. a.w.
- 65 Dezelfde bron.
- 66 AGV, bevolkingsregister ca 1850 - ca 1880.
- 67 BSV, overlijdensakte 1867 nr 120. Koop buiten : Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, Notariële archieven Maasland van na 1842, inv. nr 47, akte 178, akte van verdeling van de boedel van het echtpaar Den Breems - Schep, 1 oktober 1872, noemt Jacob den Breems als eigenaar vanaf 1865. De naam van het buiten : brief van J. W. J. van Harwegen den Breems aan de gemeentearchivaris van Vlaardingen van 26 oktober 1920.

- 68 BSV, overlijdensakte 1877 nr 249.
- 69 De in noot 67 genoemde akte van verdeling van de boedel Den Breems-Schep.
- 70 Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage, Notariële archieven Maasland van na 1842, inv. nr 55, akte 47, 8 april 1878.
- 71 Van Linden van den Heuvell - Hoogendijk. a.w.
- 72 Dezelfde bron als noot 70.
- 73 Geboren 19 januari 1830, Gemeentearchief Groningen, geboorteregister 1830. Gehuwd 22 december 1851, Gemeentearchief Groningen, huwelijksregister 1851.
- 74 BSV, geboorteakte 1853 nr 268.
- 75 Wij mogen dit concluderen uit de nog te bespreken gebeurtenissen in 1893 en 1894.
- 76 Gemeentesecretarie Vlaardingen, BSV, huwelijksakte 1884 nr 10.
- 77 Gemeentesecretarie Vlaardingen, bevolkingsregister van na 1880.
- 78 Dezelfde vindplaats.
- 79 Dezelfde vindplaats.
- 80 Gemeentesecretarie Vlaardingen, BSV, overlijdensakte 1885 nr 166.
- 81 Notariële archieven Vlaardingen, van na 1842, notaris A. Knottenbelt, akte 1886 nr 260 (6 juli).
- 82 Gemeentesecretarie Vlaardingen, BSV, overlijdensakte 1893 nr 180.
- 83 Idem 1893 nr 209.
- 84 Gemeentesecretarie Vlaardingen, bevolkingsregister van na 1880.
- 85 Dezelfde bron.
- 86 Notariële archieven Vlaardingen van na 1842, notaris A. Knottenbelt, akte 1893 nr 320 (2 oktober).
- 87 Gemeentesecretarie Vlaardingen, bevolkingsregister van na 1880.
- 88 Nieuwe Vlaardingsche Courant van 19 april 1905.
- 89 Gemeentesecretarie Vlaardingen, bevolkingsregister van na 1880.
- 90 Dezelfde bron als in noot 86.
- 91 Hypotheekkantoor te Rotterdam, hypotheekregister dl 1316 nr 21 (akte van scheiding van de vennootschap uit 1893, voor notaris A. Knottenbelt te Vlaardingen, 9 september 1905).

- 92 Nieuwe Vlaardingsche Courant van 21 oktober 1905.
- 93 Gemeentesecretarie Vlaardingen, BSV, overlijdensakte 1927 nr 151.
- 94 Deze gegevens uit : correspondentie van de gemeentearchivaris van Vlaardingen, 1927 en 1928.
- 95 Advertentie in Nieuwe Vlaardingsche Courant van 6 januari 1928.
- 96 Mededeling van de heer Ton Stolk.
- 97 Hypotheekkantoor te Rotterdam, hypotheekregister dl 2137 nr 75 (akte van veiling voor notaris P. C. W. van der Feltz te Vlaardingen, 28 februari 1928).
- 98 Dezelfde bron dl 2183 nr 59 (akte van eigendomsoverdracht voor notaris P. C. W. van der Feltz te Vlaardingen, 1 maart 1929).
- 99 Nieuwe Vlaardingsche Courant van 8 april 1928.
- 100 Correspondentie gemeentearchivaris Vlaardingen, 1928.
- 101 Hypotheekkantoor te Rotterdam, hypotheekregister dl 3150 nr 4 (akte van eigendomsoverdracht voor notaris G. H. Hindriks te Vlaardingen, 26 september 1956).
- 102 Gemeentesecretarie Vlaardingen, bevolkingsregister van na 1880.
- 103 Gemeentesecretarie Vlaardingen, correspondentie gemeentebestuur 1952 nr 19-74.
- 104 Gemeentesecretarie Vlaardingen, bevolkingsregister van na 1880.